

Paulina Winiarska

<http://orcid.org/0000-0002-4316-7383>

Akademia Ignatianum Kraków

paulina.winiarska@ignatianum.edu.pl

DOI: 10.35765/pk.2023.410202.06

Transwersalna racjonalność jako teoria relacji międzykulturowych

Rozum jest dla nas dzisiaj (...) zdolnością łączenia
i przechodzenia pomiędzy formami racjonalności
(Welsch, 1998, s. 405).

STRESZCZENIE

Przeobrażenia w sferze kulturowej – takie jak choćby globalizacja – powodują, że badacze są zmuszeni wypracować nowe, spójne podejście, aby w obliczu konfrontacji z innością/ różnorodnością religijną, językową, obyczajową, aksjologiczną nie zatracić odrębności kulturowej narodów. Rozwiązaniem tego problemu może być koncepcja, która z jednej strony będzie umożliwiać względną autonomię poglądów we wszystkich domenach ludzkiego życia, a z drugiej strony będzie poszerzać przestrzeń międzykulturowych dyskusji. Te dwa powody wydają się w sposób wystarczający uzasadniać wprowadzenie do teorii badań nad kulturą pojęcia transwersalnej racjonalności.

Celem niniejszego artykułu jest zaprezentowanie tej właśnie koncepcji, której twórcą jest amerykański badacz C.O. Schrag. Możemy postawić tezę, że dzięki użyciu koncepcji transwersalnej racjonalności da się podjąć badania nad indywidualnym intelektualnym rozwojem człowieka, ale też może ona posłużyć do badań nad rozwojem kulturowym społeczności.

W koncepcji C.O. Schraga transwersalność jest dynamiką, która napędza działanie komunikacyjne. Człowiek jako „wielowymiarowy sprawca” działa w obszarze sfer kulturowych, do których zaliczane są: religia, moralność, sztuka i nauka, tworząc wspólnotę mającą zawsze wymiar etyczny. Jak dowodzi Schrag, szereg interakcji (dyskursywnych, interpretacyjnych, transwersalnych) na poziomie mikro- i makrospołecznym buduje relacje międzykulturowe.

SŁOWA KLUCZE: sfery kulturowe, transwersalna racjonalność, aksjologia narodów, dyskurs, relacje międzykulturowe, kryzys kultury, kryzys człowieka, transkulturowość

ABSTRACT

Transversal Rationality as a Theory of Intercultural Relations

Transformations in the cultural sphere such as globalization cause researchers to be forced to develop a new coherent approach in order not to lose the cultural identity of nations in the face of otherness: religious, linguistic, moral and axiological diversity. The solution to this problem may be a concept that, on the one hand, will enable relative autonomy of views in all domains of human life, and, on the other hand, will expand the space of intercultural discourses. These two reasons seem to be sufficient to justify the introduction of the concept of transversal rationality into the theory of cultural studies.

The purpose of this article is to present the concept of transversal rationality, which was created by the American researcher C.O. Schrag. An argument may be put forward that the concept of transversal rationality can be used in research on the individual intellectual development of a human being, but also to study the cultural development of a community.

In the concept of C.O. Schrag, transversality is the dynamic that drives communicative action. The human being as a “transversal agent” who acts in the field of cultural spheres, which include: religion, morality, art and science, create a community that always has an ethical dimension. As Schrag proves, a series of interactions (discursive, interpretative, transversal) at the micro and macro social levels build intercultural relations.

KEYWORDS: culture spheres, transversal rationality, axiology of nations, discourse, intercultural relations, crisis of culture, crisis of human, transculturalism

1. Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest próba rekonstrukcji koncepcji transwersalnej racjonalności (*transversal rationality*), będącej podstawą komunikacji międzykulturowej, która została wypracowana przez amerykańskiego filozofa i teoretyka kultury Calvina O. Schraga¹.

Filozof, obserwując otaczającą go rzeczywistość (kryzys kultury, kryzys człowieka), stwierdza, że należy dokonać redefinicji kategorii, na

---

1 Calvin O. Schrag, amerykański profesor filozofii, teoretyk kultury na Purdue University. Urodził się 4 maja 1928 r. w Marion, w Dakocie Południowej w Stanach Zjednoczonych. Był absolwentem Yale i Harvarda (1957) oraz stypendystą Fulbrighta w Heidelbergu i Oksfordzie oraz Guggenheim Fellow na Uniwersytecie we Fryburgu. Jego prace zostały przetłumaczone na jedenaście języków obcych (nie ma tłumaczeń na język polski), a wśród jego najbardziej znanych książek znajduje się publikacja *The Self after Postmodernity*.

których bazuje współczesna myśl filozoficzna, i dostosować je do wciąż przeobrażającej się rzeczywistości kulturowej. Propozycją, która zostaje wypracowana przez autora na podstawie dorobku filozoficznego przedstawicieli filozofii nowożytnej, myśli postmodernistycznej, filozofii analitycznej czy filozofii egzystencjalnej, jest właśnie koncepcja transwersalnej racjonalności.

W zamyśle autora przeobrażenie „tradycyjnego” uniwersalnego rozumu w transwersalną racjonalność ma być zabiegiem, który ułatwi interakcje międzykulturowe i co z tym się wiąże umożliwi komunikację w ogóle, przyczyniając się jednocześnie do zbudowania trwałych relacji międzykulturowych. W zamyśle Calvina O. Schraga koncepcja transwersalności ma stanowić metaforyczny pomost w procesie komunikacji na poziomie jednostkowym, regionalnym, narodowo-państwowym i cywilizacyjnym². W takim rozumieniu transwersalność *per se* będzie określać nową przestrzeń międzykulturowych dyskursów, które są nieustannie poszerzane między innymi przez szybki rozwój technologiczny, co tylko stymuluje rozwój nowego typu przestrzeni kulturowych (Schrag, 2004). Nowy sposób komunikowania się społeczeństwa doprowadza do sytuacji, w której przestrzeń staje się interakcyjna, czyli postrzegana jako obszar wymiany, relacji, przepływu, zyskując wymiar symboliczny, który stanowi o całokształcie rzeczywistości kulturowej. Współcześnie nie możemy już mówić o ścisłym uzależnieniu kultury od fizycznych/terytorialnych granic danego terytorium. Kultury, narody i grupy etniczne przenoszą się do rzeczywistości wirtualnej. W związku z tym użycie terminu transwersalny ma szerokie uzasadnienie. Schrag zakłada, że jednostki jako podmioty tworzące grupy społeczne i kultury, korzystając z tej samej przestrzeni, wchodzą jednocześnie ze sobą w interakcje, którym towarzyszy wzajemne uznanie i zrozumienie. Schrag stwierdza, że aby osiągnąć taki stan, wchodzimy w proces świadomej komunikacji kulturowej, ale dzieje się to wyłącznie wówczas, jeśli uruchomimy w swoim umyśle dynamikę transwersalnej racjonalności.

2. Transwersalna racjonalność – istota i charakterystyka

Nim przejdziemy do analizy koncepcji transwersalnej racjonalności jako teorii relacji międzykulturowych, należy poszukać odpowiedzi na pytanie, czym koncepcja transwersalnej racjonalności jest w założeniu jej twórcy. Etymologicznie słowo transwersalny pochodzi z języka łacińskiego

---

2 Kryteria wyodrębniania terytorialnych grup kulturowych według Tadeusza Palecznego. Zob. Paleczny, 2017, s. 28–55.

i wywodzi się od słów: *transversalis/ transvertere*. Przedrostek *trans-* oznacza poprzez, przez, na drugą stronę, natomiast *-vertere* to wersja możliwa, sposobność opracowania jakiegoś problemu bądź możliwa relacja jakiegoś wydarzenia. Władysław Kopaliński (2007) zaleca, by interpretować termin transwersalny jako coś, co przecina coś innego na ukos, w poprzek lub coś co jest poprzeczne, coś co przebiega na ukos. Schrag nie podaje jednoznacznie, skąd dokonał zapożyczenia omawianego terminu, wspomina jedynie, że koncepcja transwersalności była zwykle przypisywana tylko naukom przyrodniczym i ścisłym³.

Niemniej jednak Schrag uważa, że kryzys człowieka, wartości i kultury, z którymi zmagają się współczesna filozofia, wymaga dostosowania tej metody również do nauk humanistycznych, jednak w nieco zmienionej formie. Termin transwersalny stosowany był w humanistyce wielokrotnie – jeszcze przed powstaniem koncepcji Schraga – przez różnych badaczy. Przytoczenie najważniejszych z nich może znacząco wpłynąć na percepcję transwersalności i umiejscowienie jej w szerszym kontekście.

Jednym z nich jest francuski psychoterapeuta Felix Guattari, który zastosował metaforę transwersalności do swoich badań poświęconych terapii instytucjonalnej i tłumaczył: „Transwersalność jest wartością, która próbuje pokonać impas czystej wertykalności oraz czystej horyzontalności: zmierza ona do maksymalnej łączności na różnych poziomach i nade wszystko, w różnych znaczeniach” (Guattari, 1984, s. 18). Transwersalność zdaniem Guattariego sprzeciwia się dwóm porządkom: wertykalnemu – piramidalnej strukturze, podziałowi instytucji na kierowników, liderów, asystentów itd., a także horyzontalnemu – idei oddziału szpitalnego, który miałby być przeznaczony tylko dla chorych umysłowo czy też dla osób w starszym wieku. Transwersalność pozwala tym samym na rezygnację z prawa znaczącego, umożliwiając pacjentowi dostęp do „każdej” roli (Mrówka, 2017). Taka koncepcja transwersalności obala ideę struktury rodziny, organizację pracy w społeczeństwach kapitalistycznych, funkcjonowanie w instytucjach hierarchicznych, np. w Kościele, uniwersytecie, wojsku. W tym rozumieniu grupa jako podmiot nie jest sumą jednostek. Grupa nie jest przedmiotem, a staje się podmiotem samym w sobie.

Gdybyśmy rozważali koncepcję Schraga w podobny sposób jak Guattari, należałoby wysnuć wniosek, że zachowanie racjonalności komunikacyjnej będzie możliwe dzięki wprowadzeniu transwersalnego układu,

3 Należy pamiętać, że Calvin O. Schrag pierwsze naukowe kroki stawiał w środowisku Harvarda w latach 60. XX w. Wówczas w USA dominowała filozofia analityczna. Mimo że później odszedł od tego typu filozofowania w kierunku myśli kontynentalnej, to jednak analityczny aparat teoretyczno-pojęciowy w jakiejś formie pozostał. Dlatego też badając myśl autora, wielokrotnie możemy natrafić na pozostałości po inspiracji filozofią analityczną, co widać choćby w terminologii, którą się posługuje.

a więc, w gruncie rzeczy, antyukładu. Transwersalna racjonalność to racjonalność poprzeczna, wielowymiarowa.

Z kolei niemiecki teoretyk postmodernizmu Wolfgang Welsch, używając tego pojęcia, zakładał, że: „Rozum transwersalny i będący jego nośnikiem transwersalny podmiot – mają być optymalnym sposobem funkcjonowania w warunkach rosnącej heterogeniczności i pluralizacji” (Smrokowska-Reichmann, 2011, s. 99). Oznacza to koncentrację na zjawisku rozumu mobilnego czy też na projekcie racjonalności uruchomionej, zdynamizowanej, nieprzytwierdzonej do żadnego jasno zdefiniowanego centrum (Limont, 2009). Welsch pisał:

rozum przy wielości swoich form stanowi jedność dzięki temu, że pomiędzy formami możliwe są przejścia. (...) rozum jest dla nas dzisiaj – w odniesieniu do wielości – zdolnością łączenia i przechodzenia pomiędzy formami racjonalności. Już nie kosmiczne, lecz ziemskie, nie globalne, lecz wiążące funkcje kształtują jego obraz (Welsch, 1998, s. 405).

W Polsce rozważania podejmujące tematykę transwersalności prowadził Kazimierz Dąbrowski. Uściślając, koncepcja transwersalnej racjonalności znacząco przypomina koncepcję dezintegracji pozytywnej Kazimierza Dąbrowskiego, który zakładał, że sekwencje rozwojowe mieszczą się w perspektywie horyzontalnej, a więc poziomej. Naturalnie łączył je (poziomy rozwoju) z perspektywą pionową, a więc wertykalną. Polski badacz założył, że człowiek podczas rozwoju osobniczego wkracza w pewien poziom, który nie wiąże się z określonym wiekiem. Kolejne poziomy każdorazowo łączą się z inną strukturą wraz z odmiennym dynamizmem, który jest odpowiedzialny za kształtowanie doświadczenia i zachowania jednostki. Termin „poziom” dookreślał istnienie charakterystycznych dynamizmów. Struktury związane z dynamizmami mogą przechodzić przez siebie i nakładać się na siebie (Limont, 2011). Z uwagi na bieg czasu proces ten ma *de facto* charakter „ukośny”, a więc rozwojowy – podobnie jak w koncepcji Schraga – nie według linii prostej, a raczej ciągle krzywej, która ma w istocie charakter „transwersalny”. Wspomnianą dynamikę wywołują kolejne poziomy rozwoju jednostki, które pochodzą nie tylko z różnych obszarów osobowości, ale również wspólnoty. Dąbrowski pisze:

Złożone i zróżnicowane psychiczne środowisko wewnętrzne jest odzwierciedleniem tego, że życie wewnętrzne jednostki staje się ważniejsze niż jej aktywność w świecie potoczności, że rosną w znaczenie autentyczne i autonomiczne dynamizmy („przedmiot – podmiot” w sobie, „czynnik trzeci”, poznanie siebie i innych na wyższym poziomie, świadoma identyfikacja ze sobą, esencje – indywidualna i społeczna) (Dąbrowski, 1964, s. 11).

W założeniu ta koncepcja jest dużo bliższa propozycji Calvina O. Schraga. Wydaje się, że koncepcję transwersalności należy traktować metaforycznie i rozumieć jako dynamikę napędzającą do działania, które bynajmniej nie jest schematyczne.

Transwersalna racjonalność pełni funkcję kompasu, który prowadzi jednostki między sferami kulturowymi i tym samym jest najlepszą z możliwych racjonalności. Jak zauważamy, z jednej strony umyka ona wszelkiemu uniwersalizmowi typowemu dla tradycyjnego logosu, zaś z drugiej strony zachowuje postmodernistyczną różnorodność, nie kwestionując przy tym istnienia rozumu. Transwersalność w tym kontekście ma doniosłe znaczenie, gdyż pokazuje głębokie osadzenie jednostki w strukturach świata kultury i historii (Jung, Matušík i McBride, 2002). Transwersalna komunikacja na poziomie podmiotowym (jednostkowym, mikro- i makrospołecznym) pozwala nawiązać porozumienie i dążyć do wspólnych przedsięwzięć. Dzieje się to mimo różnic, które mogą być przyczynkiem nie tyle do podziału, ile do wspólnego wzbogacenia kulturowego. Schrag, tłumacząc, czym jest transwersalność, stwierdza, że jest to konwergencja bez koincydencji, czyli dyrektywa „wielowymiarowej” racjonalności (Schrag, 2004). Rozwijając to stwierdzenie, trzeba podkreślić, że chodzi o taki sposób działania, który zakładałby „nowy” plan wspólnej interakcji i jednocześnie porzuczałby założenia zakotwiczone w fundamentalizmie ideologicznym tak religijnym, jak politycznym.

Schrag posługuje się koncepcją transwersalnej racjonalności na metapoziomie, czyli widzi konieczność zmiany społecznej, która determinuje rekonstrukcję podejść do zjawisk społecznych, w tym również kulturowej działalności grup i jednostek. W gruncie rzeczy zmiana jest zjawiskiem zupełnie naturalnym⁴ i wydaje się, że Schrag podtrzymuje to stanowisko, przy czym należy jasno podkreślić, że koncepcja transwersalnej racjonalności ma charakter umowny, uściślając, metaforyczny. Autor wielokrotnie odwołuje się do czegoś więcej niż sam rozum w całościowej strukturze osobowości człowieka i osoby ludzkiej. Dlatego innymi terminami równie ważnymi w opisywanej koncepcji są: podmiotowość, twórczość i aksjologia człowieka uwikłanego w dyskursy kulturowe. W kolejnym podrozdziale zostanie opisany sposób rozumienia działającego podmiotu w obszarze przestrzeni kulturowej.

---

4 Zygmunt Bauman uważał, że zmiana jest czymś wyjątkowym, bo „zmiany towarzyszą życiu społecznemu od zawsze – bywają tylko szybsze lub wolniejsze, głębsze lub płytsze”. Zob. Bauman, 1999, s. 21.

1. Działający podmiot w przestrzeni kulturowej

Calvin O. Schrag, tworząc koncepcję podmiotu, zdawał sobie sprawę, że nauki humanistyczne i społeczne stoją w obliczu kryzysu rozumienia człowieka w kontekście jego podmiotowości (Winiarska, 2022). W swoich publikacjach wielokrotnie zadawał sobie pytanie o wolność i odpowiedzialność podmiotu, który byłby w stanie decydować o sobie samym i otaczającym go świecie. Podmiot w koncepcji Schraga to wielowymiarowy sprawca (*transversal agent*), który jest krytyczny, śmiały, autonomiczny. Przestrzenia⁵ „działania” wielowymiarowego człowieka są cztery płaszczyzny: a więc dyskurs, wspólnota, działanie, transcendencja i to one będą konstituować ludzką podmiotowość (Winiarska, 2022).

W każdej z tych płaszczyzn Schrag przedstawia inny wymiar podmiotowości człowieka, skupiając się kolejno na aspekcie cielesnym, etycznym i sprawczym, co implikuje tezę, że człowiek w gruncie rzeczy jest transwersalny, a więc wielowymiarowy. Warstwa podmiotowa jest zatem mechanizmem, który reaguje na zmieniającą się sytuację społeczną, polityczną, ekonomiczną, tkwiąc w obrębie doświadczania życia przez jednostkę. To właśnie warstwa podmiotowa będzie dawać jednostce poczucie wolności i inicjatywy tak, aby mogła „zatracić się” w powszechności życia. Natomiast warstwa przedmiotowa będzie reprezentować określoną społeczność w naszych postawach i będzie domagać się reakcji (Winiarska, 2022).

Schrag konstatuje, aby w warstwie podmiotowej położyć nacisk na aspekt wolicjonalny, moralny i samointerpretujący. Amerykański badacz jest przekonany, że wolna wola to wola dobra, czyli taka, która jest zgodna z wymaganiami moralności. To taka wola, która będzie skłaniać jednostkę do działania podporządkowanego prawu moralnemu, a co z tym się wiąże – również normom społeczno-kulturowym⁶. Calvin O. Schrag

---

5 Kategorię przestrzeni będziemy rozumieć i definiować za Leszkiem Korporowiczem, który stawia tezę, że: „Intensywne procesy interakcyjne wywołują przewartościowanie o własnej dynamice, nieistniejącej w statycznym środowisku zarówno jednej, jak i wielu kultur. Powstaje w ten sposób przestrzeń międzykulturowa, która jest czymś odmiennym niż przestrzeń wielokulturowa, poprzez dynamikę i charakterystykę nieustającej ewolucji, ale nade wszystko poprzez ustawiczne otwieranie na wzajemne wzbogacanie, dopełnianie, ale także przez dynamikę spotkań ludzi, społeczności i kultur”. Zob. Korporowicz, 2017, s. 59–60.

6 W perspektywie psychologicznej podobnie jednostkę opisywał Józef Koziellecki: „Człowiek to aktywny sprawca, którego najbardziej specyficzną cechą – stałą atropiczną – jest to, że myśli i działa transgresyjnie. Transgresja polega na przekraczaniu dotychczasowych granic materialnych, społecznych i symbolicznych, na rozszerzaniu sfery własnej działalności, na łamaniu tabu, na wychodzeniu poza to, czym jednostka jest i co posiada”. Koziellecki uważał, że to kultura jest największym dziełem człowieka, który dzięki swoim „wyczynom” prowokuje zmianę społeczną, a ta przyczynia się do rozwoju cywilizacji. Zob. Koziellecki, 2002, s.10.

opisał działanie podmiotu, stosując koncepcję czterech sfer kulturowych (*culture spheres*), która może stanowić kontekst rozważań dotyczących transwersalnej racjonalności, bowiem ukazują kulturę jako strukturę, której główną funkcją jest organizowanie rzeczywistości w procesie poznania teoretycznego, praktycznego i twórczego. Struktura ta ma wymiar aksjologiczny i dominują w niej takie wartości jak: prawda, dobro i piękno poznawanej rzeczy (Winiarska, 2022). Partycypacja jednostki we wszystkich sferach kulturowych zapewnia jej podłoże do ciągłego rozwoju i samodoskonalenia się (*self-formation*).

Zdaniem amerykańskiego badacza, o określonej wspólnocie możemy powiedzieć, że ma wysoki poziom kultury, dopiero wówczas, gdy jednostki do niej przynależące mają równomierny dostęp do rozwoju intelektualnego, moralnego, artystycznego i religijnego. Świadczy to o tym, że traktuje on zjawiska komunikacyjne jako fenomeny kulturowo-historyczne. W obszarze tych fenomenów – przez autora określanych mianem „sfer kulturowych” – uczestnicy, jak i twórcy kultury, czyli „interpretujące jednostki”, kreują swoją tożsamość narracyjną. Myśliciel zakłada, że te cztery dziedziny definiują kulturę współczesną, której człowiek nie jest uczestnikiem, ale również twórcą. Dopiero wówczas człowiek jako uczestnik wspólnoty i twórca kultury będzie w stanie w odpowiedni sposób ją wykorzystać (Winiarska, 2022). Powyższe założenie niejako sytuuje Schraga w kręgu pytań o aktywność rozumu i działalność komunikującego się podmiotu w kulturze. Relacja między człowiekiem (podmiotem, twórcą kultury) a kulturą (przedmiotem, wytworem działalności człowieka) jest ścisła. Schrag zaznacza, że oderwanie jednego elementu od drugiego powoduje, że traci on w ogóle rację swego istnienia (Winiarska, 2022). Rozwój kultury jest bezpośrednim następstwem działania ludzkiego, które zdaniem Schraga (1997) przejawia się w czterech sferach kultury, czyli aktywności teoretyczno-praktycznej człowieka. Należą do nich: nauka (*science*), moralność (*morality*), sztuka (*art*), religia (*religion*)⁷. Sfery kulturowe wytyczają optymalne formy uczestniczenia ludzi

7 Nauka jest na pierwszym miejscu i Schrag pojmuje ją jako zdolność odkrywania prawdy. Druga sfera kulturowa to moralność, która wywodzi się z tradycyjnie pojmowanej *praxis*, czyli działania. Celem ludzkiego działania jest czynienie dobra, a więc działanie musi być moralne. Sfera *praxis* ma organizować porządek moralny. Trzecia ze wskazanych sfer etymologicznie wywodzi się od *poiesis* i Schrag określa ją mianem szeroko pojętej sztuki (*art*). Autor kładzie nacisk na kategorie estetyczne i posługuje się kryterium piękna, co implikuje tezę, że cała kultura jest nastawiona na świat wartości i w oderwaniu od niego staje się tylko swoją własną powłoką. Filozof zakłada, że rolą rozumu jest twórcze poznanie i działanie, które dotyczy ludzkiej działalności wytwórczej, mającej na względzie piękno bądź pożytek. Ostatnia, ale zdaje się najważniejsza ze sfer kulturowych to religia (*religion*). Celem życia każdego człowieka jest poznanie tego, co nieskończone i niepoznawalne. W tej kwestii została podjęta relacja człowieka do Boga. Zob. Winiarska, 2022, s. 128.

w zróżnicowanych kulturowo praktykach współczesnego życia⁸. W ten sposób człowiek mający świadomość swojej metafizycznej słabości przekuwa ją w życiową i moralną moc. Potrafi funkcjonować w obszarze różnych sfer kultury, zachowując „przekrojową”⁹ tożsamość. Istotnym elementem jest ciało człowieka, które zawsze pozostaje w interakcji do innych ciał. Są one aktywne we wspólnej przestrzeni, którą jest mała wspólnota albo większa społeczność. Wspólnota¹⁰ to przestrzeń moralno-etyczna, gdzie spotykają się jednostki, które komunikują się, konwersując. Z tej przestrzeni wyłania się określona wiedza i ocena jej właściwości¹¹. Najważniejszym narzędziem w tej przestrzeni jest dialog, który przez swoją wieloaspektowość łączy ludzi. Zdaniem Schraga, paradoksalnie to nie podobieństwa będą zbliżać ludzi, a różnice, które w drodze rozmowy, interpretacji i konsensusu staną się możliwe do pokonania. Świat dialogu to nie świat podobieństw, a świat różnic i przenikania się mentalnego. Rozmowa – w zamyśle Schraga – ma otwierać człowieka na wymiar aksjologiczny, w którym cała działalność komunikacyjna nabiera wartości.

Podsumowując, należy stwierdzić, że człowiek jest podmiotem, który działa i w tym działaniu kieruje się rozumem transwersalnym, będącym kompetencją poznawczą (Nikitorowicz i Guzik-Tkacz, 2021). Taki podmiot w teorii transkulturowości jest określany podmiotem transwersalnym, czyli podmiotem dynamicznym, który nieustannie zmienia się, rozwija, interpretuje i tworzy. Jego rozum jest również wielowymiarowy, przekrojowy i zdolny do podjęcia praktyk komunikacyjnych na każdym poziomie swojej świadomości w każdej sferze kulturowej (Schrag, 1997). Taki wielowymiarowy podmiot będzie komunikował się za pośrednictwem dialogu, o którym powiemy więcej w kolejnej części tego artykułu.

---

8 Schrag przestrzega przed zagrożeniem płynącym z zaniedbania sfer kultury, gdyż wówczas kultura danej społeczności może być dla jednostki zagrożeniem. Amerykański myśliciel mówi o sytuacji, w której nauka może przeobrazić się w scjentyzm, sztuka w estetyzm, moralność w moralizm, a religia w eklezjologię (skostniałą instytucję). Takie opisanie kultury obrazuje jej możliwe zwyrodnienie. Przykładem tego typu zwyrodnienia (scjentyzmu) mogą być postulaty zastosowania metody nauk ścisłych (matematycznej) w filozofii czy szeroko rozumianej humanistyce. Zob. Schrag, 1997, s. 31.

9 Transwersalną tożsamość.

10 Calvin O. Schrag częściej stosuje termin wspólnota, gdyż – jak twierdzi – określa on polityczne nachylenie społeczności.

11 Ta struktura moralno-etyczna jest odpowiedzialna za „głos sumienia” (*call of conscience*). Sumienie zdaniem Schraga jest zdeterminowane przez kulturę i określone jako „katalizator krytyki w odniesieniu do modułów etycznego zachowania, który jedne zachowania akceptuje, a inne odrzuca, wzywając przy tym do zmian w swoim życiu prywatnym, jak i w sferze publicznej”. Zob. Winiarska, 2022, s. 100.

2. Dialog – podstawa relacji międzykulturowej

Zjawisko międzykulturowości jest naturalne dla procesów zachodzących na pograniczu kultur. Najbardziej charakterystyczną cechą tego zjawiska jest spotkanie z tym, co inne, obce, a więc poznawanie różnic kulturowych i próba ich interpretacji. Kategoria międzykulturowości sytuuje nas w kręgu wzajemnych relacji prowadzących do interakcji o charakterze trwałym, które zapewniają nieustanną wymianę wartości, uczenie się siebie, przełamywanie stereotypowych barier, otwartość na współpracę i gotowość działań wspólnotowych (Jaskuła i Korporowicz, 2017). Schrag w koncepcji transwersalnej racjonalności zawarł założenie, że człowiek, komunikując się, a więc „uczestnicząc w dialogu”, przekracza swoją podmiotowość i staje się otwarty na nowe wartości aksjologiczne, takie jak: godność, dobro, piękno, prawda, miłość, doskonałość, odpowiedzialność, bezinteresowność.

Dialog jest formą uczestnictwa w tworzeniu świata aksjologicznego; jest wartością, w której odsłaniają się sensy rzeczy. W dialogu ludzi zbliżają nie podobieństwa, a różnice (Winiarska, 2022). W dialogu międzykulturowym najważniejsze jest „zderzenie z innym człowiekiem, który posługuje się innym językiem, wyznaje inną religię czy kieruje się innym systemem wartości” (Winiarska, 2022, s. 59). W ten sposób jednostka zyskuje, ubogaca się kulturowo. To właśnie wymiar aksjologiczny ludzkiej egzystencji będzie budował relacje określone szeroko mianem międzykulturowych, które nie odbierają człowiekowi jego wolności i nie wymuszają wzajemnego upodobnienia (Jaskuła i Korporowicz, 2017). W tym przedstawieniu zamykałby się schragowski fundament teorii relacji międzykulturowych. Międzykulturowość jest zjawiskiem, które kształtuje się na drodze interakcji i edukacji w ściśle określonych warunkach. W koncepcji transwersalnej racjonalności to właśnie dialog będzie fundamentem międzykulturowości.

Amerykański filozof rozumie dialog jako coś, co z jednej strony ma moc spajania ludzi, a z drugiej jako coś, co pojawia się w przestrzeni „pomiędzy” podczas konwersacji. Pierwsze rozumienie będzie odnosiło się do dialogu jako rozmowy, w której ideą regulatywną jest: pojednanie, uzgodnienie stanowisk, wypracowanie porozumienia. Natomiast dialog w wymiarze filozoficzno-metafizycznym to kategoria kontrolowana przez dialogikę, a więc potoczne doświadczenie, które prezentuje się przez analizy spotkań Ja z Innym (Kruszyńska, 2010). Zdaniem Schraga współczesny dialog nie polega tylko na rozmowie, ale na wzajemnym oddziaływaniu ludzi, rzeczy i materializujących się w nich wyobrażeń o świecie¹². Schrag zauważył, że:

12 Na polskim gruncie naukowym podobnie zakreślona problematykę przedstawia Leszek Korporowicz: „W zróżnicowanych interakcjach ludzie wzajemnie się uczą zrozumienia, a przede

Rozmowy odbywają się w konkretnym świecie. W horyzoncie tego świata ukazują się jako różnorodne praktyki komunikacyjne. Obejmując swym zasięgiem zróżnicowane obszary zainteresowań i wiedzy, dostrajamy się tym samym do wielorakich i zmieniających się narracji, które łączą nasze praktyczne i teoretyczne zainteresowania. Rozmawiać to znaczy pamiętać, przypominać sobie, wspominać. Rozmowa jest odpowiedzią na to, co zostało już powiedziane. Jest swego rodzaju upamiętnieniem. Upamiętnia to, co zostało powiedziane, a upamiętniając to, co zostało już powiedziane, upamiętnia również zrozumienie, które osadza się w rozległej warstwie słów, które zostały wypowiedziane (Winiarska, 2022, s. 58).

Różnorodne praktyki komunikacyjne to zdaniem Schraga cały wachlarz praktyk komunikacyjnych, do których możemy zaliczyć: dyskursywne, niedyskursywne, interpretacyjne, transwersalne. Z punktu widzenia aksjologii transwersalnej niezwykle istotne wydają się przede wszystkim praktyki komunikacyjne nastawione na interpretację, bowiem to one tworzą warstwę etyczną osoby. Schrag pisze: „praktyki interpretacyjne są niezbędne z punktu widzenia etyki” (Schrag, 1961, s. 197). Jednostki zaangażowane w określoną wspólnotę dokonują próby jej interpretacji; wszelkie działania, osądy, poglądy podlegają etycznej ocenie, która ma charakter wartościujący. W wyniku tego działania powstaje struktura moralno-etyczna, w której obecne jest sumienie, niezwykle ważne w naukach takich jak: filozofia, literatura, historia religii. Sumienie odgrywa główną rolę, jeśli chodzi o radzenie sobie z nawykami, zwyczajami, konwencjami, które uzupełniają formy kulturowe w życiu jednostki i wspólnoty. Tutaj również funkcjonuje zasada transwersalnej jedności i to ona umożliwia zrozumienie tego, co mówi do nas na przykład przedstawiciel innej kultury. Zasada ta porządkuje pojęcia w obszarze dyskursu o świecie, jakby dostrzegała ich różnorodność. Jednocześnie nie prowadzi do ustanowienia jakiejś dominującej sfery dyskursu dla ludzkiej aktywności. Sumienie w ujęciu Schraga jest niczym sokratejski *daimonion*, odpowiedzialny za korygowanie sposobu zachowania człowieka w kontekście ogólnych społecznych form kulturowych, w których człowiek się urodził, oraz w odniesieniu do wyuczonych w procesie socjalizacji nawyków (Winiarska, 2022, s. 97). Sumienie w założeniu amerykańskiego badacza będzie miało charakter transcendentny i transcendentalny. Charakter transcendentalny sumienia określa jego zdolność do wykraczania poza to, co jest mu dane. Natomiast charakter transcendentny sumienia zakłada, że jest ono warunkiem możliwości istnienia człowieka jako dojrzewającego ku byciu osobą (Winiarska, 2022). Dla Schraga sumienie jest

---

wszystkim poznają obszar aksjologicznej inności różnych grup, jednak w sposób daleki od asymilacji”. Zob. Korporowicz, 1995, s. 31.

sposobem poznania własnej drogi w sytuacjach moralnych, praktycznej mądrości, czyli tego, czego wymaga sytuacja; brania pod uwagę możliwości i ograniczeń naszej ludzkiej natury.

A zatem człowiek „uwikłany” w przestrzeń międzykulturowych dyskursów staje się jednostką wielowymiarową, która kierując się tą zasadą, jest w stanie przezwyciężyć napotkane dychotomie. Ta swoista hermeneutyczna otwartość jest niezbędna, aby przeprowadzony proces komunikacji był zrozumiały, w przeciwnym wypadku dychotomie pochodzące z różnorodności ludzkich przekonań staną się niemożliwe do przezwyciężenia. Podczas konwersacji powinniśmy otworzyć się na różne punkty widzenia i rozpocząć proces interpretacji. Transwersalna jedność jest niewątpliwie osiągnięciem komunikacji, gdyż dotyczy różnorodności punktów widzenia, perspektyw, przekonań. Zasada transwersalnej jedności to termin, który ulega „zmańczeniu” na przykład poprzez przerwanie ciągłości w podejmowaniu decyzji bądź przez brak odpowiedzialności za określone działanie.

Międzykulturowość to przenikanie się i wymiana wartości różnych kultur, które prowadzą do kształtowania nowych kompetencji kulturowych. To kształtowanie zawsze odbywa się w przestrzeni dialogu, który umożliwia szereg interakcji. Dialog jest więc „przyczynkiem” do transwersji, które tworzą transkulturowy świat, w którym współczesny człowiek buduje swoją tożsamość – rozważania tego typu będą tematem kolejnego rozdziału niniejszego artykułu.

3. Międzykulturowość jako wynik dynamizmu transwersalnego

Nim przejdziemy do rozważań problematyki zakreszonej w tytule tego paragrafu, należy zwrócić uwagę na pewien niuans, a w zasadzie jego brak, w koncepcji C.O. Schraga, dotyczący rozróżnienia pojęć transkulturowości i międzykulturowości. W dyskursie naukowym transkulturowość jest definiowana jako koncepcja naukowa zakładająca, że współczesne kultury charakteryzuje zdolność do dokonywania przejść, tj. transwersji, w związku z czym formowane są one na kształt puzzli (*puzzling forms of cultures*) (Nikitorowicz i Guzik-Tkacz, 2021). Inne definicyjne ujęcie transkulturowości wskazuje, że jest to proces nieustannego przekraczania granic kulturowych i tworzenia nowych jakości kulturowych o strukturze hybrydowej, przenikanie się, mieszanie i hybrydyzacja współczesnych kultur, wartości i stylów życia (Nikitorowicz i Guzik-Tkacz 2021). Transkulturowość będzie dotyczyć przeobrażeń na płaszczyźnie psycho-socjo-kulturowej, dowodząc, iż nigdy przedtem zjawisko dyfuzji

kulturowej, transkulturowości i hybrydyzacji kultur nie występowało na tak dużą skalę jak obecnie (Nikitorowicz i Guzik-Tkacz, 2021, s. 28). Współczesne koncepcje transkulturowości odnoszą się do poziomu mikrosocjalnego i makrosocjalnego, a więc pierwszy z nich będzie dotyczył między innymi świadomości jednostek, które będą zdawać sobie sprawę z tego, że tożsamość kulturowa jest kształtowana przez nieustannie zmieniające się warunki i sieci powiązań kulturowych. Drugi ze wskazanych poziomów, czyli makrosocjalny, będzie wychodził poza granice narodowe i obejmował swym zasięgiem szerokie terytoria i liczne populacje. Zgodnie z tym definicyjnym wyjaśnieniem transkulturowość może i często będzie transcendencją, twórczością i transgresją, będzie wykazywać tendencje do działań jednokierunkowych. Schrag używa tego terminu zamiennie z pojęciem międzykulturowości, czyli interakcji, wzajemności, obustronnego przenikania. Jerzy Nikitorowicz pisze:

to ustawicznie kształtowana przestrzeń „między kulturami”, w której występują treści z obu lub większej liczby kultur, w której mają miejsce interakcje służące efektywnemu współżyciu i komunikowaniu się ludzi z różnych kultur na drodze dialogu i wzajemnej wymiany wzorców, poglądów, wartości, wzbogacającej życie i kulturę wchodzących w tę interakcję podmiotów (Nikitorowicz i Guzik-Tkacz, 2021, s. 26).

Międzykulturowość jest wynikiem transkulturowości. Wydaje się, że u Schraga to rozróżnienie nie jest przedstawione w sposób wystarczający. Być może autor przyjmuje to rozróżnienie na poziomie kantowskim, postulatycznym, jednak w swoich rozważaniach nie czyni mu zadość. Dla dobra popularyzacji koncepcji, jako jej interpretatorzy, powinniśmy mieć na uwadze opisaną kwestię.

W miejsce „osadnika” tożsamego ze swoją własną kulturą, kulturą miejsca urodzenia czy pobytu (Wilkożewska, 2004), Schrag powołuje człowieka wielowymiarowego, który formułuje swoją tożsamość za pomocą gier językowych w wielobarwnych dyskursach, który musi integrować różne sfery kulturowe, bodźce pochodzące z różnych źródeł komponentów transkulturowych. Transwersalność jest dynamizmem, który wykracza poza tradycyjne granice rozumu. Schrag uważa, że jest to koncepcja wystarczająca, aby stosować ją nie tylko z poziomu filozoficznego, ale również z metafizycznego, po to, by zapobiec pogłębiającemu się kryzysowi kultury i człowieka¹³. Schrag wprowadza koncepcję międzykulturowości. Patrzy na nią jak na propozycję, która „wykracza poza tradycyjne

---

13 Wyczerpująco temat kryzysu kultury i człowieka oraz związanych z nim konsekwencji dla całej ludzkości podejmuje Andrzej Gielarowski, zob. Gielarowski, 2016.

kulturowe granice” (Welsch, 1998, s. 203). Transkulturowość będzie tym procesem, który opisuje wzorce tożsamości i osobowości jednostek, natomiast międzykulturowość będzie stanowić przestrzeń interakcji, w której dochodzi do dialogu, wymiany wzorców, norm i wartości. W każdym obszarze naszego życia spotykamy się z tym, co inne, w związku z tym nasza zdolność do podejmowania interakcji jest zupełnie naturalna.

Schrag stwierdza, że etyczna i kulturowa egzystencja jednostki może być budowana tylko wówczas, gdy otworzy się na wspomnianą inność. Inność, która w obecnym świecie jest wszechogarniająca. Wśród tych „inności” wymienia: praktyki społeczne (dyskursywne, niedyskursywne, transwersalne); niejednorodne ideologie polityczne; bogatą różnorodność religii; wymogi etyczne (Schrag, 2004). W obliczu potęgujących się fundamentalnych różnic na etapie jednostkowym czy wspólnotowym najważniejszym zadaniem człowieka jest dbać o swoją tożsamość zarówno osobową, jak i kulturową. Transwersalność w tym kontekście ma doniosłe znaczenie, bowiem pokazuje głębokie osadzenie jednostki w strukturach świata i kultury, ale przede wszystkim ujawnia, jak człowiek jest integralnie z nim połączony (Jung i in., 2002). Schrag uważa, że nie będziemy mieć więcej przywileju zajmowania się etyką, polityką, religią przez pryzmat uniwersalizmu. Wydaje się, że w tym punkcie rozpoczyna się działanie transwersalnego rozumu, który ma sprzyjać drodze do „wspólnego” rozumienia wartości, co nie oznacza ujednoczenia tych wartości czy kodów kulturowych. W obliczu różnorodności transwersalna komunikacja staje się nieodzowna. Komunikacja, która wyrasta na transcendencji, a więc na gruncie transkulturowym, pod wpływem działania zasady transwersalności ewoluuje do poziomu międzykulturowego (Jung i in., 2002). Tego typu komunikacja wymaga transcendencji¹⁴ kulturowej, czyli zrozumienia tego, co odmienne, obce, inne. Przykładem tego typu sytuacji może być dzieło sztuki, np. obraz, który powstał w jakiejś konkretnej kulturze i w jakimś stopniu nas zafascynował. Mimo że nie jesteśmy w stanie zrozumieć jego kulturowego kontekstu, jest nam bliski, bo ma potencjał transkulturowy (Wilkoszewska, 2004, s. 14).

Na bazie tej wiedzy Schrag zadaje pytanie, czy możliwa jest integralność stron sporu przy jednoczesnym zachowaniu zasadności ich roszczeń. Otóż – zdaniem naszego badacza – tak. W tego typu trudnych sytuacjach

14 Schrag definiuje transcendencję w dwóch wymiarach: słabym i silnym. Transcendencja w wymiarze słabym jest immanencją, zaś w wymiarze silnym/ radykalnym pełni bardzo ważne funkcje pod kątem kulturowym. Pierwszą z nich jest umożliwienie przeobrażenia jednostki w podmiot (*transfiguration*). Druga to dostarczenie warunków do zjednoczenia sfer kultury, przy zachowaniu tym samym ich pluralizmu. Trzecią funkcją jest krytycyzm. Jednostka może wykształcić w sobie krytyczny punkt widzenia, aby oceniać te zdarzenia, które obserwuje, i te, w których uczestniczy. Zob. Winiarska, 2022, s. 121.

ma pomóc właśnie transwersalna racjonalność, która jest zorientowana na transwersalną komunikację, czyli pogodzenie różnych punktów widzenia w wymiarze: politycznym, kulturowym, ekonomicznym, społecznym, normatywno-prawnym i osiągnięcie kompromisu w procesie komunikacji (Winiarska, 2022, s. 132).

W ujęciu Schraga jednostka jest zawsze określana kontekstowo, w horyzoncie drugiego rozmówcy i jego kulturowego tła oraz jego przekonań i praktyk (Winiarska, 2020, s. 123). W takim rozumieniu transwersalność ma tworzyć nową przestrzeń, szukając jednocześnie podobieństw (np. powstawanie podobnych twórców kulturowych) w dzielących nas różnicach, bez konieczności wymuszonej koincydencji.

4. Zakończenie

Koncepcja transwersalnej racjonalności w ujęciu Calvina O. Schraga to propozycja oparta na działaniu i komunikacji jako podstawowych elementach zjawisk kulturowych. Schrag rozumie relacje międzykulturowe dość specyficznie, zakładając, że różnice kulturowe w sposobie postrzegania świata wynikają z odmienności dyskursów, w które uwikłana jest dana społeczność. Takie spojrzenie na różnice kulturowe implikuje, że relacje międzykulturowe będą kształtować się na podstawie warstwy aksjologicznej, językowej, religijnej, które ostatecznie oddziałują na kontekst kulturowy. Schrag zakłada, że nie ma jednej dominującej „najdoskonalszej” kultury – jest ich nieskończenie wiele. Każda z nich posiada własną specyfikę historyczną, odmienną dojrzałość, tożsamość, świadomość i związane z nią wartości. Kultury przenikają się nawzajem w myśl zasady transwersalnej racjonalności, wywołując tym samym szereg przeobrażeń kulturowych w sferze relacji międzynarodowych.

Transwersalny dynamizm przenika wszystkie kultury i pozwala się porozumieć na tak zwanym metapoziomie. Schrag uważa, że uczestnicy procesu komunikacji ulegają ciągłym interakcjom, co prowadzi do wymiany doświadczeń, wartości, przyzwyczajęń. Nasz badacz sytuuje uczestników procesu komunikacji wewnątrz wymiany, bezinteresowności, współzależności względem siebie i otoczenia. Komunikacja w koncepcji transwersalnej racjonalności ma wymiar aksjologiczny, czyli daleki od modnego współcześnie nastawienia na pragmatyczne pozyskanie informacji, tak popularne w koncepcjach transmisyjnych.

Koncepcja zaproponowana przez amerykańskiego myśliciela nie ma charakteru eklektycznego i nie jest zbiorem przypadkowo połączonych idei i koncepcji. Stanowi przemyślany projekt i zasługuje na głębsze przestudiowanie z uwagi na wiele szczegółowych kwestii dotyczących

rozumienia przenikania się kultur, które w niniejszej publikacji z uwagi na zakreślony tematem zakres zostały pominięte.

BIBLIOGRAFIA

- Bauman, Z. (1999). *Po co komu teoria zmiany?* W: J. Kurczewska (red.), *Zmiana społeczna. Teorie i doświadczenia polskie*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Dąbrowski, K. (1964). *O dezintegracji pozytywnej*. Warszawa: Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich.
- Gielarowski, A. (2016). *Kryzys kultury, kryzys człowieka. Fenomenologiczna krytyka kultury: Husserl, Lévinas, Henry*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Guattari, F. (1984). *Molecular Revolution. Psychiatry and Politics*, red. R. Sheed. London: Penguin Books.
- Jaskuła, S. i Korporowicz, L. (2017). Współczesne paradygmaty dialogu międzykulturowego. *Edukacja Humanistyczna*, nr 2(37), 121–138.
- Jung, J.H. (2002). Transversality and Geophilosophy in the Age of Globalization. W: M.B. Matušík i W.L. McBride (red.), *Calvin O. Schrag and the Task of Philosophy after Postmodernity*. Evanston: Northwestern University Press.
- Kopaliński, W. (2007). *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*. Warszawa: Rytm Oficyna Wydawnicza.
- Korporowicz, L. (1995). Od konfliktu do spotkania kultur, czyli tożsamość jako reguła autotransformacji. W: A. Kapciak, L. Korporowicz i A. Tyszka (red.), *Komunikacja międzykulturowa. Zbliżenia i impresje*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Korporowicz, L. (2017). Ku zintegrowanej teorii przestrzeni międzykulturowej. *Relacje Międzykulturowe*, nr 1(1), 59–60.
- Kozielecki, J. (2002). *Transgresja i kultura*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Kruszyńska, S. (2020). Analiza religijnej niewiary – ku niemożliwości dialogu. W: L. Grudziński (red.), *Rzeczywistość dialogu. Dialog w filozofii. Filozofia dialogu*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Limont, W. (2011). Teoria dezintegracji pozytywnej Kazimierza Dąbrowskiego a zdolności, twórczość, transgresja. *Prace Psychologiczne LX – Acta Universitatis Wratislavenensis*, nr 335, 96–97.
- Mrówka, A. (2017). Felix Guattari. Krytyka psychoanalizy i przypadek La Borda. *Praktyka Teoretyczna*, nr 3/26, 332.
- Nikitorowicz, J. i Guzik-Tkacz, M. (2021). Wielokulturowość – międzykulturowość – transkulturowość w kontekście pedagogicznym. *Edukacja Międzykulturowa*, nr 2/15, 23–36.

- Palczyński, T. (2017). Wymiary analizy relacji międzykulturowych. *Relacje Międzykulturowe*, nr 1/1, 28–55.
- Schrag, O.C. (1997). *The Self after Postmodernity*. New Haven: Yale University Press.
- Schrag, O.C. (2004). *Convergence amidst difference. Philosophical Conversations across National Boundaries*. New York: State University of New York Press.
- Smrokowska-Reichmann, A. (2011). Wolfganga Welscha koncepcja transwersalnego rozumu albo „Krytyka statycznego rozumu”. *Folia Turistica. Filozofia podróży i turystyki*, nr 24, 99–119.
- Winiarska, P. (2020). Koncepcja ucieleśnionego podmiotu w filozofii Calvina Schraga. *Logos i Ethos*, nr 2/55, 111–127.
- Winiarska, P. (2022). *Kultura – Dyskurs – Wspólnota. Calvina Orville’a Schraga koncepcja komunikacji*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum.
- Welsch, W. (1998). *Nasza postmodernistyczna moderna*, przeł. R. Kubicki, A. Zeidler-Janiszewska. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Welsch, W. (2004). Transkulturowość. Nowa koncepcja kultury. W: R. Kubicki (red.), *Filozoficzne konteksty koncepcji rozumu transwersalnego. Wokół koncepcji Wolfganga Welscha*. Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
- Wilkożewska, K. (red.). (2004). *Wstęp. Estetyka transkulturowa*. Kraków: Universitas.

Paulina Winiarska – absolwentka studiów magisterskich z doradztwa i komunikowania politycznego w Wyższej Szkole Biznesu w Nowym Sączu. W 2010 r. uzyskała dyplom Bachelor of Arts w National Louis University w Chicago. W 2019 r. obroniła doktorat z filozofii w Akademii Ignatianum w Krakowie. Jest autorką licznych publikacji poświęconych teorii komunikowania, filozofii komunikacji oraz aksjologii. W 2022 r. nakładem Wydawnictwa Naukowego Akademii Ignatianum ukazała się jej autorska monografia poświęcona w pełni koncepcji komunikacji w myśli amerykańskiego teoretyka kultury Calvina O. Schraga – jest to pierwsza tego typu publikacja w Europie. Obecnie pracuje jako adiunkt w Instytucie Kulturoznawstwa i Dziennikarstwa na Wydziale Filozoficznym Akademii Ignatianum w Krakowie. Ponadto jest dyrektorem Centrum Kultury i Dialogu, które działa w Akademii Ignatianum w Krakowie.

